

Titel:

Peperstraat 1-3, Brugge.

Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem
(bureauonderzoek en landschappelijke boringen)

DEEL 3: Programma van Maatregelen

Project

Verbouwingswerken Adornesdomein
Peperstraat 1-3, 8000 Brugge

Opdrachtgever

Adornes vzw
Peperstraat 1-3, 8000 Brugge

Uitvoerders

Frederik Roelens
Dieter Verwerft
Jari Mikkelsen

Inhoudstabel:

1. Inleiding
2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. Deel 3: Programma van Maatregelen
4. Bijlagen

Inleiding

Deze archeologienota kadert in een omgevingsvergunningsaanvraag voor het Adornesdomein, gelegen tussen de Peperstraat, Balstraat en Rolweg te Brugge.

De bouwheer, Adornesdomein vzw, heeft een beheerplan opgemaakt waarin een langetermijnvisie over de omgang met dit beschermd document, in het bijzonder de verschillende noodzakelijke onderhouds- en restauratiewerkzaamheden alsook enkele werken in functie van een betere ontsluiting voor het publiek. Het beheersplan voorziet in 9 opeenvolgende fases. Alle hierin beschreven bodemingrepen, met uitzondering van diegene in de voormalige godshuizen, zijn gebundeld in één omgevingsvergunningsaanvraag. Het ontwerp is van de hand van architectenbureau Dugardyn.

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015. Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld.

Aardewerk werd aangesteld om deze archeologienota door middel van een bureauonderzoek op te maken.

DEEL 3 : Programma van maatregelen

1. Administratieve gegevens

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: Adornes vzw, Peperstraat 1-3, B-8000 Brugge

Erkend archeoloog: : Frederik Roelens

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Peperstraat 1-3

Bounding box: ZW: 70684.48m - 211975.95m; ZO: 70736.69m - 211978.95m

NW: 70673.37m - 212137.48m; NO: 70742.9m - 212165.6m

Naam site: Peperstraat 1-3, 8000 Brugge; BR18PS

Kadaster: Brugge, 1 afd. Sectie A nr.: 177M, 179T, 177N, 169L, 170F, 170E

2. Gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen

In de bureaustudie zijn verscheidene bronnen zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, de topografie, de geomorfologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen op het plangebied bekeken. Op basis van al deze data is een impactanalyse opgesteld van de geplande werken op het potentieel archeologisch bodemarchief.

Ten eerste kan gesteld worden dat er op en in de omgeving van het plangebied veel archeologische sites en waarnemingen gedaan zijn. In de Jeruzalemkapel zelf zijn enkele beschilderde grafkelders en verschillende rijke objecten gevonden. In de ruime omgeving is een duidelijk aandeel van laatmiddeleeuwse sporen (pottenbakkers nabij de Potterierei, barnsteenbewerking in de Jeruzalemstraat), maar er is ook sprake van oudere sporen, met name uit de ijzertijd en Romeinse tijd. Het gebouwenbestand op het plangebied zelf is (overwegend) 15de en 16de-eeuws. Voor het terrein geldt aldus een zeer hoge verwachting.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische en archivalische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden.

Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van Brugge. De aanpalende straten komen voor in geschreven bronnen vanaf de 14de eeuw. Vanaf de 15de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via archivalische bronnen. Uit deze documenten blijkt dat op het plangebied een convent, genaamd 'Ten Hamerkine' gevestigd is. Het domein komt in het begin van de 15de eeuw in handen van de vooraanstaande familie Adornes, die op het terrein verschillende gebouwen realiseert, onder meer de Jeruzalemkapel, twee patriciërswoningen met bijhorende stallen en godshuizen. Het domein is reeds grondig archivalisch en bouwhistorisch onderzocht, cfr. de gekende publicaties en het bouwhistorisch plan.

Cartografische bronnen zijn beschikbaar vanaf het midden van de 16de eeuw, op een moment dat het kerndomein reeds 'afgewerkt' is. Deze bronnen tonen geen structurele wijzigingen, met uitzondering van een vijver in de binnentuin op het primitief kadaster (1835). De oorspronkelijke binnenkoer wordt dicht gebouwd, door de zusters

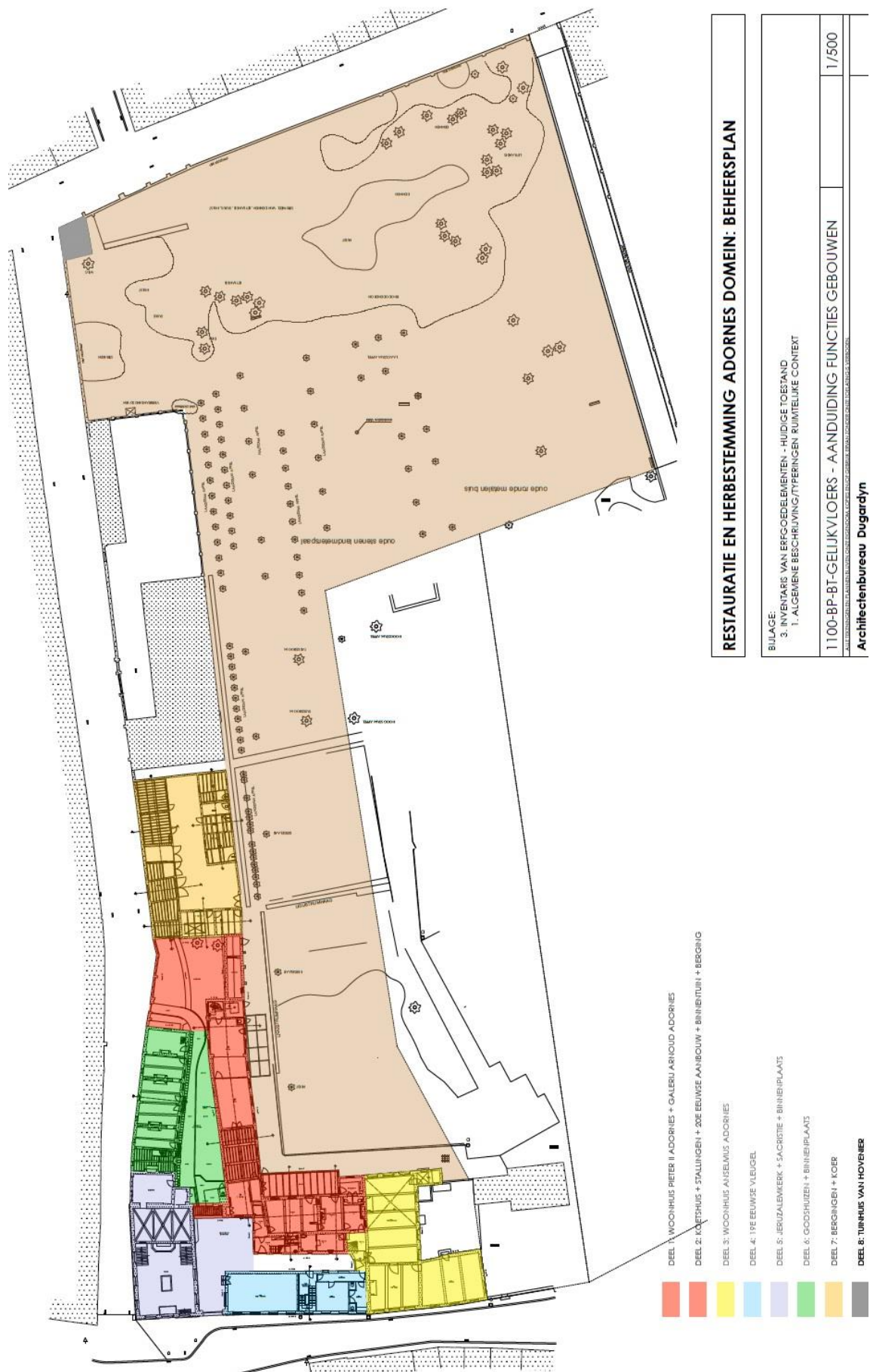
Apostolinnen, die hun intrek nemen in de gebouwen vanaf 1835, met een bijkomende kloostervleugel aan de Peperstraat. Een eventueel aanwezig archeologisch bodemarchief zal bij deze werkzaamheden wellicht (deels?) verstoord zijn. De zusters dempen de vijver.

In de loop van de 20st eeuw vinden geen structurele werken meer plaats. De Jeruzalemkapel wordt in 1953 beschermd als monument, de godshuizen in 1965. De zuster verlaten het domein in 1986. Het ganse domein wordt sindsdien ondergebracht in een vzw-structuur en systematisch gerestaureerd en publiek ontsloten.

Elk archeologische terreinonderzoek dient afgestemd te worden met de verticale dimensie van de geplande bodemingrepen. De voorziene werken zijn meerledig en maken deel uit van het beheerplan van het Adornesdomein:

- Enerzijds worden een aantal recente bergingen en een veranda gesloopt, voor een totale footprint van ca. 155 m². Op de plaats van de gesloopte bergingen komt een parking. De opbouw van de parking, in dolomiet, beperkt zich tot de verticale impact van de sloopwerkzaamheden.
- Ter hoogte van het patriciërshuis (woning Pieter 2 Adornes) wordt een nieuwe, meer passende aanbouw voorzien met een footprint van 50 m², bestaande uit een vloerplaat van 35 cm en lokaal een smalle vorstrand van 75 cm diep. Rondom deze aanbouw komt een omvangrijk terras met footprint van 100m² en verticale impact 25cm t.o.v. het maaiveld.
- In de zogenaamde Pieterzalen, de voormalige 15de-eeuwse stallingen, worden de bestaande vloeren uitgebroken en wordt er een nieuwe ondervloer+vloer voorzien. Onder de huidige plankenvloer bevindt zich over het grootste deel van het historische volume reeds een ventilatieruimte/holte, waardoor geen bijkomende bodemingrepen noodzakelijk zijn. In de hierop aansluitende ruimtes (berging: 3m², onthaal: 38m² en toiletten: 24m²), samen goed voor 65 m², wordt wel een bodemingreep van circa 35cm gepland. Zoals te zien op het bouwhistorisch plan (zie Deel 2: VvR) behoort enkel de berging (3m²) nog tot het historische volume. Het onthaal en de toiletten bevinden zich in een 20ste en 19de eeuwse aanbouw, respectievelijk.
- Tenslotte worden de rioleringen en afvoeren op het ganse domein vernieuwd. Dit omvat enerzijds een groot aantal leidingssleuven (40 cm breed, tot 120 cm diep). De leidingen komen samen in een zone in de binnentuin waar de regenwaterputten, septische put, edm. geconcentreerd worden, geraamd op 70 m² en met een verticale impact tot 3 meter t.o.v. het maaiveld.

Voor twee van de hierboven besproken werkzaamheden wordt verder onderzoek geadviseerd. Dit verder onderzoek is noodzakelijk aangezien het vooronderzoek (bureauonderzoek) tot nu toe onvoldoende informatie opleverde om een gemotiveerde uitspraak te doen over de al dan niet aanwezigheid, aard en graad van bewaring van archeologische sporen en/of structuren. Het onderzoek van het huidige archeologisch ensemble op basis van het bureauonderzoek volstaat niet om kenniswinst te boeken.

Figuur 2: Het Adornesdomein: aanduiding functies gebouwen (bron: architectenbureau Dugardyn)

3. Programma van Maatregelen

3.1 Programma van maatregelen voor een uitgesteld archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem

Tijdens het landschappelijk bodemonderzoek werden, rekening houdend met de geplande bodemingrepen in functie van het vernieuwen van de rioleringen, drie boringen gedaan in de beschikbare niet-verharde tuinzone. Op basis van dit landschappelijk booronderzoek is duidelijk dat de ondergrond op z'n minst lokaal niet meer intact is (zie Deel 2: verslag van resultaten). De kans op het aantreffen van in situ archeologische sporen en structuren in de geplande zone waar de regenwaterputten, de septische put, edm. geconcentreerd zullen worden in de binnentuin is eerder klein. Deze kans is echter niet onbestaande. Gezien het zeer hoge archeologische potentieel en het belang van het domein in de Brugse geschiedenis, wordt toch bijkomend onderzoek geadviseerd.

Gezien de zeer rijke context kunnen ook vondsten die zich niet meer *in situ* bevinden, tot kennisvermeerdering leiden.

Ook voor wat betreft het uitgraven in functie van de vloerplaat voor de nieuwe aanbouw, onmiddellijk grenzend aan het 15de eeuwse woonhuis, bestaat o.i een potentieel op kennisvermeerdering. Denken we bijvoorbeeld aan bouwsporen of gegevens over de funderingswijze, die een bijdrage kunnen leveren aan de bouwgeschiedenis van het domein.

Maatregelen

Voor dit bijkomend onderzoek wordt niet geopteerd voor aanvullend vooronderzoek zonder ingreep in de bodem, i.c. geofysisch onderzoek, metaaldetectie, landschappelijk booronderzoek of archeologisch booronderzoek.

Het uitvoeren van een prospectie d.m.v. proefsleuven en proefputten zou een overbodige kost met zich meebrengen, enerzijds rekening houdende met de informatie die reeds beschikbaar is en anderzijds rekening houdende met de voorziene uitgraving binnen de geplande werken. Idealiter wordt er onmiddellijk een archeologische opgraving uitgevoerd.

De technische uitwerking van deze werkzaamheden is echter van deze aard dat een archeologische opgraving niet wenselijk is. Voor deze zone wordt dan ook een archeologische werfbegeleiding aanbevolen. Een werfbegeleiding is een vorm van een archeologische opgraving en is aan dezelfde decretale voorwaarden gebonden (Code Goede Praktijk, hoofdstuk 19).

Deze aanbeveling werd getoetst aan de 4 criteria opgenomen in de Code van Goede Praktijk artikel 5.3:

- mogelijk: Voor de uitvoering van de werfbegeleiding dient het domein niet meer toegankelijk te zijn. De werfbegeleiding wordt uitgevoerd binnen de planning van de algemene aannemingswerken.

- nuttig: Deze werfbegeleiding is nuttig, vermits er niet met zekerheid gesteld kan worden dat er geen archeologisch bodemarchief meer aanwezig is. Een grondige inspectie tijdens het uitgraven van het bodem in functie van deze werken kan informatie opleveren over de (bouw)geschiedenis van het Adornesdomein of over de bodemgesteldheid op het terrein.

- schadelijk: Gelet op de aard van de werken kan mogelijk archeologisch archief bedreigd zijn. Een werfbegeleiding is de enige manier om eventueel aanwezige sporen en structuren op een efficiënte manier te registreren.

- noodzakelijk: Tijdens het machinaal uitgraven kan archeologisch erfgoed aan het licht komen. De In situ bewaring van deze sporen is, gezien de geplande werken, onmogelijk. Omwille van dit gegeven wordt een werfbegeleiding noodzakelijk geacht.

Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Doel van de werfbegeleiding is een archeologische inventarisatie, registratie en fysiek onderzoek van eventueel waargenomen archeologische sporen en structuren. Bij het uitvoeren en uitwerken van de archeologische opgraving moeten minstens volgende vragen beantwoord worden.

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen het bestaande gebouwenbestand en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Sluiten de sporen aan bij de resultaten van onderzoek in de omgeving en de data van de CAI en de huidige stand van zaken zoals gesynthetiseerd in Hillewaert et al (2011)?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van aangetroffen ophogingslagen?
- Zijn er bouwsporen die aan het licht komen bij afgraafwerken grenzend aan de historische volumes? Leveren deze inzichten over het 15de- eeuwse woonhuis en/of stallen op?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis van het Adornesdomein/ stadsontwikkeling van Brugge ?

Het onderzoeksdoel is geslaagd als na het onderzoek op bovenstaande vragen een antwoord kan geformuleerd worden.

Onderzoeksstrategie, - methode en -technieken

Voor de bodemingrepen in functie van het vernieuwen van de rioleringen, zowel binnen in de beschermde volumes als in de achtergelegen tuinzone wordt, omwille van voorgaande argumentatie, een werfbegeleiding als meest geschikte onderzoeksmethode naar voor geschoven. De werfbegeleiding wordt uitgevoerd binnen de planning van de algemene aannemingswerken. De graafwerken gebeuren zowel machinaal (het uitgraven van de leidingsleuven en de zone in de binnentuin) en desgewenst verder manueel (maximale diepte 120 cm tot 300 cm, respectievelijk).

De uitvoering van de opgraving gebeurt verder volgens de Code Goede Praktijk, eventueel aangevuld met bijkomende maatregelen indien de sporen en/of vondsten daartoe aanleiding geven. Deze eventuele maatregelen worden bepaald door de erkend archeoloog. Een team van twee archeologen lijkt voldoende om dit onderzoek uit te voeren. Hierbij dient de veldwerkleider over aantoonbare ervaring (min. 5 door OE goedgekeurde rapportages) te beschikken inzake archeologisch onderzoek in stedelijke

context en bij voorkeur met ervaring in de Brugse binnenstad. De overige personeelsvereisten zijn conform de Code van Goede praktijk.

Criteria niet uitvoering

Het onderzoek kan niet plaatsvinden als er niet voldoende maatregelen zijn getroffen met betrekking tot veiligheid.

Risicofactoren

De risicofactoren zijn dezelfde als hierboven vermeld bij de criteria tot niet uitvoering.
Uitvoeringstermijn

De uitvoeringstermijn van het veldwerk is sterk afhankelijk van de planning en de organisatie van de algemene aannemingswerken. Bijgevolg is de termijn van het veldwerk moeilijk in te schatten.

-Terreinwerk: 5 werkdagen, 2 archeologen

-Verwerking: 3 werkdagen, 1 archeoloog

Kostenraming

Veldwerk: 1230 euro/ dag

Gezien het feit dat het veldwerk uitgevoerd wordt binnen de planning en de organisatie van de algemene aannemingswerken, wordt bij de kostenraming geen rekening gehouden met de kosten voor het uitgraven van de grond en de afvoer van de grond.

Assessment: 480 euro

Verwerking: 960 euro

Rapportering: 480 euro

Conservatie: 2000 euro

Natuurwetenschappelijk Onderzoek (NWO): voorziene hoeveelheid 2000 euro.

Vondsten

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van het vooronderzoek met ingreep in de bodem conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. Bij de start van de werfbegeleiding worden door de erkende archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de eindrapportage vindt de overdracht van de vondsten plaats.

Criteria waaruit blijkt dat het onderzoeksdoel succesvol bereikt is:

Wanneer alle onderzoeksvragen beantwoord zijn en:

- het terrein na uitvoering van de werfbegeleiding archeologievrij kan verklaard worden

De onderzoeksstrategie wijkt niet af van de Code Goede Praktijk.

Figuur 5/Plan 20: aanduiding van de geplande bodemingrepen op het plangebied

3.2 Bodemingrepen waar geen verder onderzoek met ingreep in de bodem geadviseerd wordt

Bij volgende bodemingrepen wordt geen verder onderzoek met ingreep in de bodem geadviseerd:

- De sloopwerken (een aantal 19de-eeuwse bergingen en een veranda), voor een totale footprint van ca. 155 m².

Op de plaats van de gesloopte bergingen komt een parking. De opbouw van de parking, in dolomiet, beperkt zich tot de verticale impact van de sloopwerkzaamheden. Hierbij worden dus geen nieuwe verstoringen veroorzaakt.

- In de zogenaamde Pieterzalen, de voormalige 15de-eeuwse stallingen, worden de bestaande vloeren uitgebroken en wordt er een nieuwe ondervloer+vloer voorzien. Onder de huidige plankenvloer bevindt zich over het grootste deel van het historische volume reeds een ventilatieruimte/holte, waardoor geen bijkomende bodemingrepen noodzakelijk zijn. In de hierop aansluitende ruimtes (berging: 3m², onthaal: 38m² en toiletten: 24m²), samen goed voor 65 m², wordt wel een bodemingreep van circa 35cm gepland.

Zoals te zien op het bouwhistorisch plan (zie Deel 2: VvR) behoort enkel de berging (3m²) nog tot het historische volume. Bij deze geringe oppervlakte en bodemingreep, wellicht grotendeels binnen de insteek van de bestaande bebouwing, is de kans op het aantreffen van een archeologisch bodemarchief zeer klein. Het onthaal en de toiletten bevinden zich in een 20ste en 19de eeuwse aanbouw, respectievelijk. Gezien het lagere potentieel, de beperkte verticale ingreep en de wellicht substantiële verstoring door de aanleg van de toiletten, wordt verder onderzoek in het kader van deze werken als weinig zinvol beschouwd.

Op basis van bovenstaande argumenten wordt er afgezien van verdere onderzoeksdaden. De combinatie van deze factoren laat niet toe de financiële kost van een voortschrijdend onderzoekstraject te verantwoorden. Verder onderzoek met ingreep in de bodem, zou in het beste geval een (contextloze) gefragmenteerde indicatie opleveren voor menselijke aanwezigheid in het verleden en zal nooit in verhouding staan tot de gemaakte kosten. Het is dan ook op basis van de kosten-baten analyse dat afgezien moet worden van verdere onderzoeksdaden voor de hierboven besproken werkzaamheden.

4. Bijlage

Lijst figuren

- Figuur 1/Plan 1: aanduiding van het plangebied t.o.v. het GRB
- Figuur 2: Het Adornesdomein: aanduiding functies gebouwen (bron: architectenbureau Dugardyn)
- Figuur 3a-b: zicht op de huidige vloer in de voormalige godshuizen (bron: architectenbureau Dugardyn)
- Figuur 4: plan bestaande toestand met aanduiding van de ligging van de teststroken in de voormalige godshuizen
- Figuur 5/Plan 20: aanduiding van de geplande bodemingrepen ifv het vernieuwen van de rioleringen (blauwe kleur)